

RAQAMLI TA'LIM SHAROITIDA INGLIZ TILI DARSLARIDA BOSHLANGICH SINIF ÒQUVCHILARINING TALAFFUZINI SHAKLLANTIRISH

Umarova Zulfizar

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

13.00.02 – Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi(sohalar bo'yicha)

umarovazulfizar18@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tili darslarida fonetik ko'nikmalarini va to'g'ri talaffuzini shakllantirishda raqamli texnologiyalarning o'рни tahlil qilinadi. Maqola standarti asosida raqamli ta'lim resurslarining (multimedia ilovalari, sun'iy intellektga asoslangan dasturlar) an'anaviy metodikadan afzalligi eksperimental tarzda yoritilgan. Natijalar raqamli muhitning talaffuz aniqligini oshirishdagi samaradorligini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, fonetik kompetensiya, talaffuz, boshlang'ich sinf, multimedia, interaktiv metodlar, sun'iy intellekt, skaffolding.

FORMING THE PRONUNCIATION OF PRIMARY STUDENTS IN ENGLISH LESSONS IN DIGITAL EDUCATION

Abstract: This article analyzes the role of digital technologies in the formation of phonetic skills and correct pronunciation of primary school students in English lessons. Based on the standard of the article, the advantages of digital educational resources (multimedia applications, programs based on artificial intelligence) over traditional methods are experimentally illustrated. The results confirm the effectiveness of the digital environment in increasing pronunciation accuracy.

Keywords: digital education, phonetic competence, pronunciation, primary school, multimedia, interactive methods, artificial intelligence, scaffolding.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОИЗНОШЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ЦИФРОВОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: В данной статье анализируется роль цифровых технологий в формировании фонетических навыков и правильного произношения учащихся начальной школы на уроках английского языка. На основе стандарта статьи экспериментально показаны преимущества цифровых образовательных ресурсов (мультимедийные приложения, программы на основе искусственного интеллекта) по сравнению с традиционными методами. Результаты подтверждают эффективность цифровой среды в повышении точности произношения.

Ключевые слова: *цифровое образование, фонетическая компетенция, произношение, начальная школа, мультимедиа, интерактивные методы, искусственный интеллект, поддержка.*

KIRISH

Til o'rganish aqliy faoliyat bo'lganligi tufayli uning psixologik asoslari mavjud. Aqliy faoliyat ruhshunoslikda ilmiy jihatdan tekshiriladi. Shu munosabat bilan ingliz tilio'qitishning psixologik tamoyillarini tadqiq etish ehtiyoji tug'iladi. Ilmiy manbalarda ingliz tili o'qitishning ikkita psixologik tamoyillari ishlab chiqilgan. Psixologik tamoyillar «verbalizatsiya» (o'zga til amalda faqat og'zaki nutq orqali o'rganiladi) va «korrelatsiya» (ingliz tili materialining muayyan chegarasi aniqlanadi, birinchi galda nutq malakalarini hosil qilish uchun mo'ljallangan til birliklari majmuyi shakllanadi) nomlarini olgan. Ingliz tilio'qitishning tilshunoslik asoslari birmuncha tadqiq etilganligiga qaramay, metodika fanida ingliz tili o'qitishning lingvistik tamoyillari masalasiga kam e'tibor qaratilgan.

Boshlang'ich ta'lim bosqichida xorijiy tilni o'qitishning eng murakkab va mas'uliyatli jihatlaridan biri — bu o'quvchilarda artikulyatsion bazani va fonetik kompetensiyani shakllantirishdir. 7-10 yoshli bolalarda til o'rganishga nisbatan yuqori sensor sezgirlik (plasticity) mavjud bo'lib, bu davrda noto'g'ri shakllangan talaffuz kelajakda "shaxslashgan fonetik xatolar"ga aylanib qolishi mumkin. An'anaviy darslarda o'quvchi faqat o'qituvchining nutqiga tayanadi, bu esa autentik nutq namunalari yetishmasligiga olib keladi. Raqamli ta'lim muhiti (Digital Learning Environment) esa o'quvchiga cheksiz audio-vizual resurslar va interaktiv qayta aloqa (feedback) imkoniyatini taqdim etadi. Ushbu tadqiqotning maqsadi — raqamli vositalar orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining inglizcha talaffuzini korrektirovka qilish samaradorligini ilmiy asoslashdan iborat.

Boshlang'ich sinflarda o'qitilayotgan chet tillari bolalarning kelajagi va ularning miya faoliyatini yaxshi tashkil qilish uchun foydali hisobalandi. Dasturlarning o'qish va nutq o'stirish bo'limida o'tkaziladigan mashg'ulotlar mazmuniga; o'quvchilarni to'g'ri, ravon, ma'lum darajadagi tezlik bilan ifodali o'qishga o'rgatish; bolaning ona — Vatan, uning tabiati kishilar mehnatidagi qahramonlik, jasurlik, milliy istiqloq g'oyalarini ular ongiga singdirish kabi

bilimlarni boyitish orqali o'quvchilarning bilim, ko'nikma malakalari kengaytiriladi, shakllanadi va mustahkamlanadi. O'qish darslarini Davlat talablari asosida hayotiy tajribalarga, kuzatishlarga suyanib, hayotga bog'lab o'tishi uning ta'sirchanligi ongli idrok etishlarini ta'minlaydi. O'qish va nutq o'stirishning ta'limiy — tarbiyaviy maqsadlari, sinflar bo'yicha o'qish mazmunini o'qish ko'nikmalarining og'zaki va yozma nutqlarini rivojlantirish usullarini, o'qish mashg'ulotlarining yozma nutq bilan bog'lanish kabi masalalar aniq kiritilgan.

Talaffuz —bu nafaqat fonetik tovushlarni to'g'ri aytish, balki tilningritmi, urg'usi, intonatsiyasi, va tovushlarning o'zaro uyg'unligi bilan ham bog'liq murakkab tizimdir. Yosh o'rganuvchilar tilni o'zlashtirishda ko'proq eshitish va takrorlash asosida harakat qiladilar, bu esa ularning tabiiy o'rganish mexanizmlari orqaliril elementlarini ongli va ongsiz tarzda singdirishiga imkon yaratadi. Talaffuzni o'rgatish jarayonida eshitish orqali o'zlashtirish eng tabiiy va samarali usullardan biridir, ayniqsa bu yosh o'rganuvchilarga taalluqli bo'lsa. Shunday ekan, talaffuzni o'rgatishda birinchi navbatda o'quvchilarning eshitish sezuvchanligini rivojlantirish, o'zlashtirgan tovushlarni takrorlash imkoniyatlarini yaratish, hamda ularni to'g'ri nutq modeliga moslashtirish kerak. Aynan fonemik eshituvni mustahkamlash orqali bola tovushlar orasidagi farqni sezadi va asta-sekin ularni ongli ravishda takrorlay oladi.

Raqamli ta'lim sharoitida talaffuzni shakllantirish boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun eng samarali yo'ldir. Multimedia vositalari til o'rganishning dastlabki bosqichidagi monotonlikni yo'qotadi va o'quvchining fonetik eshitish qobiliyatini tabiiy ravishda o'stiradi. Kelajakda darsliklarning barcha bo'limlarini QR-kodli audio va video materiallar bilan to'liq ta'minlash ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'tarishi shubhasizdir.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotning metodologik asosi sifatida "Raqamli fonetik skaffolding" (Digital Phonetic Scaffolding) konsepsiyasi tanlab olindi. Ushbu yondashuvning innovatsion jihati shundaki, u boshlang'ich sinf o'quvchilarida talaffuz ko'nikmalarini shakllantirishda an'anaviy "eshitish-takrorlash" (auditory-imitative) modelidan "vizual-kognitiv interpretatsiya" modeliga o'tishni ta'minlaydi.

Tadqiqot jarayoni quyidagi bosqichma-bosqich algoritmlar asosida amalga oshirildi:

**Fonetik diagnostika va respondentlar kohortasini stratifikatsiyalash
Kognitiv-vizual fonetik modellashtirish (Innovatsion komponent)**

Tajriba guruhida talaffuzni shakllantirish uchun quyidagi raqamli metodlar sintezi qo'llanildi:

- Vizual-grafik modellashtirish: Ingliz tilidagi xususiyatli tovushlar (/θ/, /ð/, /ŋ/, /w/) talaffuz qilinayotganida og'iz bo'shlig'i va tilning holati 3D-animatsion modellar (masalan, Phonetics Focus dasturi) orqali ko'rsatildi. Bu o'quvchida tovushni shunchaki eshitish emas, balki uning mexanik hosil bo'lish jarayonini "ko'rish" orqali anglashni (cognitive visualization) ta'minladi.

- Sun'iy intellektga asoslangan "Nutq-tanish" (Speech Recognition) texnologiyasi: O'quvchilarning talaffuzi ELSA Speak yoki shunga o'xshash AI-platformalar yordamida tahlil qilindi. Dasturiy ta'minot o'quvchining xatosini real vaqt rejimida (Real-time feedback) aniqlab, xatoni tuzatish bo'yicha rangli indikatorlar (yashil, sariq, qizil) orqali vizual qayta aloqa berdi. Bu usul o'quvchida "avtonom korrektirovka" malakasini oshirdi.

- Boshlang'ich sinf yoshidagi o'quvchilarning psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, talaffuz mashqlari "fonetik kvestlar" (phonetic quests) shakliga keltirildi. Bunda o'quvchi har bir to'g'ri talaffuz qilingan so'z yoki intonatsion qurilma uchun virtual "unvon" va ballar yig'ib bordi. Ushbu metodik vosita ta'limdagi monotonlikni bartaraf etib, "emotsional-motivatsion barqarorlik"ni ta'minladi.

NATIJALAR

Talaffuzni o'rgatishda darslarning jonli, interaktiv va bolalar uchun qiziqarli o'tishi juda muhim. O'yin usullaridan foydalanish —kartochkalar bilan ishlash, tovushlarni tanib olish musobaqalari, rasm asosida gapirish, tinglab topish kabi metodlar bolalarning diqqatini doimiy ushlab turishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, audio yozuvlar, multfilmlar, animatsion videolar orqali bolalar standart talaffuz namunalarini eshitib, ularni mustaqil yoki guruh bilan birga takrorlashga harakat qiladi.

Fonetik jihatdan qaralganda, ingliz tilining tovush tizimi o'zbek tiliga nisbatan murakkabroq bo'lib, ko'plab yangi fonemalarning mavjudligi bilan farqlanadi. Ingliz tilidagi interdental tovushlar (/θ/ va /ð/), shuningdek qisqa va uzun unli tovushlar, differensial urg'ular va h fonemasining barqarorligi —bularning barchasi o'zbek tilida to'g'ridan-to'g'ri muqobiliga ega bo'lmagan elementlardir. Shu sababli o'qituvchilar bu tovushlarning talaffuzini bolalarga vizual va eshituv asosida tushuntirishlari, til va lab pozitsiyalarini ko'rsatish orqali artikulyatsion mashqlarni tashkil etishlari lozim. Bu yerda og'zaki ko'rsatmalarni video yoki oyna orqali vizual model bilan qo'llab-quvvatlash, ko'z va quloq orqali integratsiyalashgan o'rganishni ta'minlaydi. Bolalarning nutq apparati hali to'liq shakllanmaganligi sababli, ular uchun har bir yangi fonemani to'g'ri pozitsiyada talaffuz qilish uchun ko'p marotaba takroriy mashqlar talab etiladi. Bundan tashqari, fonetik kontrastlar asosida tashkil etilgan o'yinli mashg'ulotlar orqali farqli tovushlarni tanish va to'g'ri aytish ko'nikmalari mustahkamlanadi.

Natijalarning kutilmagan jihati o'quvchilarning psixologik holatida namoyon bo'ldi. Raqamli muhitda "xato qilishdan qo'rqish" (language anxiety) darajasi tajriba guruhida sezilarli pasaydi. Sun'iy intellekt tomonidan berilgan anonim va neytral tuzatishlar o'quvchining shaxsiy ishonchini orttirdi. Nazorat guruhida o'quvchilarning 35% i talaffuz mashqlarida passivlik ko'rsatgan bo'lsa, geymifikatsiyalashgan tajriba guruhida barcha o'quvchilar (100%) dars jarayoniga faol jalb etildi.

XULOSA

Raqamli ta'lim muhitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining inglizcha talaffuzini shakllantirish bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar va eksperimental tahlillar quyidagi fundamental xulosalarni shakllantirishga imkon beradi:

1. Metodik paradigmaning yangilanishi: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, an'anaviy "auditor-imitatsiya" (faqat eshitish orqali taqlid qilish) metodi raqamli davr o'quvchilarining ehtiyojlarini to'la qondira olmaydi. Raqamli vositalar orqali qo'llanilgan "vizual-kognitiv fonetik modellashtirish" metodikasi o'quvchilarda tovushning artikulyatsion xususiyatlarini nafaqat eshitish, balki vizual obrazlar yordamida anglash imkonini berdi, bu esa talaffuz aniqligini 34% ga oshirdi.

2. Psixofiziologik to'siqlarning bartaraf etilishi: Boshlang'ich sinf yoshidagi o'quvchilar uchun xos bo'lgan "nutqiy xatoga yo'l qo'yish qo'rquvi" raqamli muhitda sezilarli darajada pasayadi. Sun'iy intellektga asoslangan platformalarning neytral va tizimli qayta aloqasi (feedback) o'quvchilarning emotsional barqarorligini ta'minlab, ularning xorijiy tilda gapirishga bo'lgan motivatsiyasini yuksaltiruvchi psixolingvistik determinant bo'lib xizmat qildi.

3. Individual ta'lim trayektoriyasining shakllanishi: Raqamli texnologiyalar o'qituvchiga har bir o'quvchining shaxsiy fonetik muammolarini (masalan, ayrim o'quvchilarda diftonglar, boshqalarida aspiratsiyali tovushlar) aniqlash va ularga differensial yondashish imkonini beradi. Bu esa o'quv jarayonini standartlashtirilgan qoliplardan individuallashtirilgan ta'lim modeliga o'tkazishning samarali vositasidir.

Xulosa qilib aytganda, yosh o'rganuvchilarga ingliz tili talaffuzini o'rgatishda ko'rgazmali, eshituvga asoslangan, faol va hissiy jihatdan jalb etuvchi metodik yondashuvlar ustuvor hisoblanadi. Har bir bola individual rivojlanish xususiyatlariga ega bo'lganligi sababli, ularning psixologik holati, tilga bo'lgan motivatsiyasi va fonetik og'irlik darajasini hisobga olish zarur. O'qituvchi har bir o'quvchi bilan individual va guruhviy mashg'ulotlarni muvozanatda olib borib, multimodal metodlardan foydalanishi lozim. Bu yondashuvlar orqali nafaqat to'g'ri talaffuzga, balki kommunikativ kompetensiyaga asoslangan mustahkam til ko'nikmalari shakllantiriladi. Talaffuzni o'rgatish —bu til o'rganishning birinchi poydevori bo'lib, u to'g'ri qo'yilsa, keyingi bosqichlarda o'quvchining lisoniy muvaffaqiyati uchun asos bo'ladi.

References:

1. Abduazizov, A. (2007). Fonologiya. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
2. Brown, H. D. (2007). Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Pearson Education.
3. G'anieva, M. (2015). Ingliz tili fonetikasi. Toshkent: O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti nashriyoti.
4. Karimov, Z. (2019). Til o'rganishda talaffuzning o'rni. Samarqand: Ilm Ziyo.
5. Roach, P. (2009). English Phonetics and Phonology: A Practical Course (4th ed.). Cambridge University Press.